

Čeští sociologové a socioložky – setkávání a mýjení

Letošní konference České sociologické společnosti (Praha, 1.–3. února 2017, <http://css2017.ff.cuni.cz/>) přinesla sociologické obci nejen příležitost k setkání jejích členů a členek, ale také k reflexi disciplíny a jejího organizačního zázemí. Do jaké míry můžeme dnes mluvit a přemýšlet o sociologii jako o autonomním poli, které rozhoduje o vlastních prioritách, které formuluje na základě disciplinární reflexe? Nebo sociologie jako autonomní pole již neexistuje, pokud vůbec někdy existovala, a je cele formována vnějšími tlaky, které dnes tvoří především požadavky konkurenceschopnosti absolventů na trhu práce a publikačních výstupů ve vysoce hodnocených vědeckých publikacích? Jedná se vůbec o nějakou kritickou reflexi společnosti, nebo jen o produkci součástek, které zapadnou do soukolí globalizované ekonomiky i akademické práce? Existují různé odpovědi, a proto se zde prezentované příspěvky dále ptají: jak by se tato vícerozměrnost měla projevit při organizování budoucích konferencí? To jsou jen některé – ty obecnější – z otázek, které jsou diskutovány v následujících příspěvcích, které se tím snaží (znovu) definovat místo sociologie v současných politických a ekonomických podmínkách. Tyto texty jsou samy o sobě důkazem, že i česky psaná a debatovaná sociologie usiluje nejen o vlastní reflexi, ale i o z ní vycházející samosprávu.

- red -

Blízká setkání

Letošní konference České sociologické společnosti představovala výjimečné setkání, na kterém se po dlouhé době v nebývalé míře sešla česká sociologická obec. Trefně vymezený motiv „setkávání“ dobře vystihl pocity, které nás vedly k zájmu o konferenci. Mimo specializované menší okruhy se čeští sociologové příliš nepotkávají a to je určitě na škodu. Vzhledem k rostoucí fragmentarizaci naší disciplíny potřebujeme tato setkání jako sůl. Organizátorům tak jistě patří velké poděkování za to, že umožnili, aby se takové setkání odehrálo. Konference svou šíří a významem rozhodně překonala předchozí setkání organizované pod hlavičkou (M)ČSS. Zároveň ale tato událost obnažila řadu sporných a problematických bodů, které se dotýkají jak konference samotné, tak pořádající organizace – České sociologické společnosti – a koneckonců i české sociologie jako celku. Myslíme si, že po gratulacích a slovech díky je čas i na to, kriticky se ohlédnout za děním v české sociologické obci a otevřít ho širší veřejné debatě.

Zastavme se nejprve u ČSS jako takové. Hlavním smyslem organizace tohoto typu by mělo být usilování o co nejširší zapojení sociologické obce. Pravidla ČSS ale připomínají spíše uzavřený cechovní spolek, který má potřebu držet kontrolu nad tím, kdo do něj vstupuje. Každá žádost o členství (s doporučením stávajícího člena) totiž musí být schválena hlavním výborem a nelze se neptat proč? Proč takový anachronismus? Má snad ČSS strach z toho, že ji zaplaví jakási nesociologická pátá kolona? Chápe ČSS sebe sama jako mocenské sdružení, které se nových členů bojí? Či se snad hlavní výbor považuje za arbitra ve věci, co je a není sociologie, kdo je a není sociolog? Členem Britské sociologické asociace se stanete v momentě podání přihlášky. Proč u nás ne?

Nízká otevřenost je do značné míry spojená i s malou transparentností společnosti. Situaci rozhodně nepomáhá setrvalé zavírování webových stránek společnosti. Nejasnosti se ale objevily i při samotné konferenci, a to zejména v souvislosti s rozhodovacím procesem přijímání a zamítání návrhů příspěvků. Konferenční program byl v souladu s obvyklou tradicí akademických konferencí založen na sekcích-panelech, které navrhovali a garantovali specialisté zaměřeni na daná témata. Smysl tohoto uspořádání byl ale do značné míry podvázán tím, že právě tito garanti – alespoň v některých nám známých případech – měli v rozhodování o přijetí či zamítnutí příspěvku pouze velmi slabý hlas. Jasná převaha zde byla na straně konferenčního výboru, který si tím osoboval širokou kompetenci rozhodovat o kvalitě či nekvalitě napříč rozsáhlým polem sociologických disciplín. Nebylo pak neobvyklé, že garanti panelů obdrželi skladbu příspěvků jako hotovou věc, v zásadě se o ní dozvídali až přímo od účastníků, kteří se současně domnívali, že garanti jsou za jejich ne/přijetí do panelů přímo odpovědní, nebo z programu. Není srozumitelné, co v takové situaci může ještě garant garantovat.

Vrcholem tohoto nezvyklého způsobu rozhodování o příspěvcích byl pak samotný výsledek. Konferenční výbor nám ve zprávě o přijetí příspěvku hrdě oznamoval, že selekce byla přísná a přijaté příspěvky patří mezi ty nejkvalitnější. Nejenže nad tímto tvrzením stojí otazník v podobě výše zmíněné netransparentnosti, ale pokud procházíme program konference, nelze se ubránit značným rozpakům, jak toto tvrzení chápat. Je jisté, že mezi vědci nepanuje zcela jasná shoda v tom, jaký návrh příspěvku považovat za zajímavý, přínosný či kvalitní. U řady abstraktů ale lze pochybovat, zda alespoň elementárním způsobem naplňují žánr konferenčního příspěvku. Pokud v programu najdeme příspěvek, který má anotaci doslova v rozsahu jedné věty, myslíme, že už to překračuje objektivní mez. Uvědomují si organizátoři, jak zmatení se musí cítit ti, co se dozvěděli, že jejich příspěvek nenaplňoval náročné standardy, když v programu vidí tyto anotace? Důvod, proč se tyto příspěvky na konferenci dostaly byl očividný, byť oficiálně nevyřčený. Jednalo se o příspěvky-prezentace agentur na výzkum trhu, které konferenci sponzorovaly. A to nikoli jako vedlejší součást vymezená ve smyslu „agentury se představují“, ale jako součást standardního vědeckého programu.

Konference byla tematizována jako místo setkávání. Tento motiv považujeme za vystihující a nosný. Konference národních sociologických společností má právě ten smysl, aby se badatelé, kteří se jinak zaměřují spíše na dění ve svých specializovaných mezinárodních sekcích, setkávali i v lokálně vymezeném prostoru a prezentovali své bádání, své zájmy. Organizátoři tento motiv setkávání rozšířili a deklarovali jeho širší podobu – setkávání napříč různými místy, kde sociologie nachází svá nejružnější uplatnění. To je jistě dobrý záměr. Ve výsledné podobě se však tato mnohost redukovala v zásadě na setkání jediné – setkání sociologie s agenturami pro výzkum trhu. Bohaté uplatnění sociologické expertízy ve státních institucích, neziskových organizacích, analytických skupinách – to vše zůstalo zcela opominuto a zastíněno všudypřítomnou prezentací výzkumných agentur. Tím nechceme říct, že agentury na výzkum trhu jsou něčím špatné. Rozhodně ne. Nezanedbatelná část kvantitativně orientovaného sociologického výzkumu by bez jejich infrastruktury byla obtížně realizovatelná. Zároveň je ale zarážející absence zdravého kritického vztahu sociologické obce – respektive sociologické společnosti – k tomuto partnerství. Omlouvat tuto formu sponzoringu existenčními otázkami je krátkozraké a neudržitelné. Křídové papíry, barevné programy, luxusní rauty a vepřová panenka, to vše je nepochybně příjemné, ale zároveň to rozhodně nepředstavuje jádro akademické konference. Symbolická cena, kterou za tuto mesalianci sociologie přináší, je příliš vysoká. Výzkum trhu není aplikovaná sociologie. Výzkum trhu je řemeslo opírající se o několik fragmentů vybraných sociologických nástrojů. Organizátoři konference tak v zásadě legitimizovali v českém prostředí rozšířenou představu, že sociologie se rovná výzkumu veřejného mínění. Provedli tak medvědí službu nám všem, kteří v různých kurzech vysvětlujeme, že sociologický výzkum definuje především ukotvení výzkumného problému v oborových debatách, a nikoli pouhá existence dotazníku a statistické výstupy.

Letošní podoba konference České sociologické společnosti byla významným krokem vpřed pro českou sociologickou obec. Po dlouhé době jsme se mohli setkat ve velkém počtu, s širokým pokrytím jak výzkumných témat, tak sociologických pracovišť. Zato určitě patří dík organizátorům a práci, kterou konferenci nezištně věnovali. Na druhou stranu, výše uvedené body poukazují na limity, které nás v této radosti brzdí. Tyto body podle našeho názoru měly být předmětem další diskuze v rámci české sociologické obce. Netýkají se totiž pouze jedné oborové konference, ale zrcadlí se v nich širší problémy, jak jako sociologická obec definujeme hranice naší disciplíny, učíme studenty a vztahujeme se k aktérům mimo akademické pole.

*Karel Čada, Fakulta sociálních věd UK
Ondřej Špaček, Fakulta humanitních studií UK
Barbora Vacková, Fakulta sociálních studií MU*